

FILOSOFIA NO ESCRITA

Jordi Quingles i Fontcuberta

«No és possible de mantenir una disputa si no és que les dues parts tenen uns punts de vista fonamentals sobre els quals totes dues estan d'acord». Aquesta afirmació la feia, fa molts anys, un gran historiador de la filosofia, Francis M. Cornford, el qual va contribuir ell mateix a la història de la filosofia aportant-hi una intuïció molt encertada, que va esdevenir gairebé l'eix vertebrador de tota la seva obra i que apareixia ja formulada l'any 1907 en el prefaci del seu primer llibre. Aquesta intuïció consistia a veure que en tota discussió filosòfica hi ha un fons que mai no es posa en qüestió perquè tots els membres d'una determinada societat el comparteixen sense ser-ne realment conscients. Aquest fons comú que mai no aflora en les discussions perquè tothom l'accepta a priori inconscientment, Cornford l'anomenava la «filosofia no escrita» i el considerava l'element autènticament interessant d'estudiar, no pas les opinions particulars que cada filòsof defensa dins el context d'una determinada cultura i època.

Així, en un treball seu de 1931, deia el següent: «Si dirigim la mirada per sota de la discussió filosòfica, ens trobem que el seu curs està governat, en gran mesura, per uns supòsits que no s'esmenten mai o gairebé mai. Em refereixo a aquell rerefons de concepcions corrents que comparteixen tots els homes de qualsevol cultura determinada i que no s'esmenten mai perquè són considerades com a òbvies». I en un altre treball posterior afegia: «Si de debò volem entendre allò que diu un filòsof, hem de parar esment en allò que no diu; [que no diu] per la raó que tant ell com els seus oponents ja ho donaven per concedit».

En aquestes darreres afirmacions l'havia precedit un altre pensador anglès, Whitehead, que l'any 1925 havia dit: «En criticar la filosofia d'una època no s'ha de dirigir l'atenció cap a aquelles posicions intel·lectuals els exponents de les quals creuen que explícitament han de defensar. Hi ha uns determinats supòsits fonamentals que els adherents a cadascun dels sistemes d'aquella època ja donen inconscientment per vàlids».

Ara bé, en l'omissió de debatre realment aqueix fons comú no intervé solament el fet que tots hi participem per igual, sinó també un altre factor menys excusable, que ja Aristòtil constata. En el seu tractat sobre el Cel, afirmava que els oponents en una disputa només duen la indagació fins al punt en què ja no els poden presentar cap objecció més, però que no van mai fins al fons de l'assumpte; és a dir, que no es condueix la indagació per l'assumpte en ell mateix, sinó només en funció de les opinions dels nostres oponents i per tal de poder contrarestar-les. Aristòtil diu, literalment, que «portem la indagació fins un cert límit i no fins allà on se l'hauria de dur. Perquè tots nosaltres tenim aquest costum, o sia, no dur les preguntes fins a la qüestió mateixa, sinó només de cara a allò que opina el contrari. Efectivament, un hom cerca en ell mateix fins al punt en què ja no pot trobar cap objecció que hom li pugui fer».

Això vol dir, en altres paraules, que el que fem habitualment és, només, cercar arguments que resultin prou contundents perquè els nostres oponents s'hi hagin de doblegar, punt en el qual abandonem la indagació —si és que es pot dir que en

menàvem una— perquè ja s'haurà demostrat (?) que teníem raó. I aquest és el punt on volíem arribar.

És una singular confusió, per bé que absolutament general avui, aquella que identifica «tenir raó» amb «posseir la veritat» sobre una qüestió determinada, tot reduint sistemàticament aquest segon terme de l'equació al primer. Aquesta confusió dona expressió, al seu nivell, de la situació que es produeix en l'ésser humà pel que fa a la seva capacitat d'obtenir certes de les coses, ja que aquesta capacitat, en realitat, es veu greument compromesa en l'actualitat per la predominància de la individualitat passional. En efecte, aquest predomini, absolutament general en l'home d'avui (fins i tot allà on no sembla ser-hi present: la racionalitat més extrema no és sinó una «passió freda», si es pot dir així), opera la ruptura dintre seu entre la mera facultat racional i la font d'ordre superior d'aquesta, que és l'intel·lecte en sentit propi, ruptura que arriba a ser tan radical i completa, que la raó no solament passa a reivindicar una total autonomia en l'exercici de les seves funcions, sinó que, ultra aquesta desvinculació de l'intel·lecte, pretén que pot suplir-lo perfectament i fins arriba a negar-ne l'existència.

Però la raó, com a facultat autònoma, queda llavors vinculada indefectiblement amb l'ego passional i es limita, doncs, a traduir les tendències d'aquest, motiu pel qual esdevé inhàbil per a copsar cap noció d'ordre universal; és a dir, no pot captar la realitat essencial de les coses, la seva «veritat», perquè aquesta és de naturalesa supraindividual i no pot ser reclosa sense desvirtuació dins els límits de la individualitat.

Així doncs, en l'exercici de la seva facultat cognitiva habitual —la raó—, l'home d'avui recolza de manera automàtica i inconscient tota la substància d'ordre intel·lectual que elabora (o sia, les construccions mentals) en el seu ego individual, que li serveix d'única base per a articular i validar aquella substància. Però l'ego mental, per definició, només li assegura una coherència lògica d'ordre formal, que és allò que anomenem, precisament, «tenir raó», ja que pel fet de ser una particularització contingent, i en el fons il·lusòria, de la Subjectivitat total, que és única, queda circumscrit al domini de la forma i no pot copsar, com a tal, cap noció d'ordre supraformal. Al contrari de l'intel·lecte, que és una perllongació, sense segmentació, d'aqueixa Subjectivitat total i que té com a objecte propi, per tant, l'Objecte global, la Realitat una.

En conseqüència, l'home en qui predomina l'ego passional (la «passió» és correlativa de la individuació, ja que no és sinó la «malaltia» causada per la separació de l'U), és a dir, la immensa majoria de nosaltres, no pot, en principi i com a tal, copsar la «veritat» d'una cosa, només pot «tenir raó». I que una multitud d'homes puguin sostenir idees diferents i tots ells tenir raó no és cap suposició absurda, ja que «tenir raó» —insistim— vol dir, simplement, percebre en el nostre interior una conformitat podríem dir «estructural» entre una determinada elaboració mental i la conformació pròpia de l'ego. En realitat, aqueixa pluralitat de «raons» és tan absurda, si voleu, com la mateixa pluralitat d'egos —de la qual aquella depèn estretament, com hem vist—, que precisament no és vista mai com a absurda, quan en realitat és l'absurd mateix, ja que és la negació pràctica de la unitat del Subjecte.

Doncs bé, tornant al que dèiem en relació amb la captació intel·lectual pròpia de l'ego, afegirem que això és particularment cert pel que fa a l'ego col·lectiu, si ho podem dir així, que no és més que la conjunció de totes les tendències del segle, és a dir, d'allò que «els temps» aporten com a signe distintiu, afegit a l'efecte acumulat de les successives

claudicacions de l'esperit humà al llarg de la història (ens referim als errors davant els quals hem anat capitulant). I aqueixa conjunció és aquell fons comú de què parlàvem en començar, que tots compartim en tant que membres d'una determinada cultura. I la voluntat que ens impulsa (tot i que sigui inconscientment) a no dur mai la indagació fins a posar en qüestió aqueix fons comú és la mateixa que fa que l'home individual no posi mai en qüestió (sinó molt rarament) el seu propio ego.

Ara bé, quins efectes té això en el camp del coneixement? Doncs, bàsicament, que a nivell col·lectiu s'imposen les tesis que estan més d'acord amb aquell fons, les que hi guarden una relació més còngrua. En les èpoques històriques anteriors, aqueixes tesis en cada moment predominants solien ser formulades explícitament per un filòsof o, potser, per una determinada escola filosòfica, que era, per a aquell moment concret, qui millor traduïa les tendències del segle. És curiós d'observar —sigui dit de passada— que els filòsofs reputats més «originals» i que es creu que més han influït en la societat pel fet d'aportar perspectives noves (parlem especialment de l'Edat Moderna), han estat aquells que, en realitat, no feien altra cosa que traduir millor que ningú aquelles tendències generals, de manera que el seu pensament era, pròpiament, el menys independent de la seva època, ja que simplement feien explícita la «filosofia no escrita» d'aquesta. I, en aquest sentit, podem citar les paraules de René Guénon a propòsit del cas probablement més paradigmàtic de tots, el de Descartes: «És cert que tota la filosofia moderna s'origina amb Descartes, però la influència que aquest va exercir, primer a la seva època i després a les que la seguiren, i que no es limita només als filòsofs, no hauria estat possible si les seves concepcions no haguessin correspost a unes tendències preexistents, que eren, al cap i a la fi, les de la generalitat dels seus coetanis. L'esperit modern es va retrobar en el cartesianisme i, a través d'aquest, prengué una consciència de si mateix més clara que la que en tenia abans» (a “L'Individualisme”, cap. V de *La Crise du monde moderne*).

Doncs bé, en l'actualitat, qui representa de manera eminent la posició més coherent amb aquesta «filosofia no escrita» és la ciència, i és per tant aquesta la qui té més «raó» en les qüestions que aborda. Però, com ja hem exposat, això no vol pas dir que la ciència tingui la «veritat» sobre aqueixes qüestions, perquè ni els seus plantejaments ni els seus mètodes estan orientats a la veritat com a tal, sinó, solament, a tenir més raó que ningú. Sobre aquesta base és fàcil comprendre que les seves tesis no tindrien gens de força per elles mateixes per implantar-se en el cos social si no fos perquè guarden una perfecta sintonia amb les tendències del segle i que, per tant, reben per part d'aquest una validació instintiva i automàtica. No és la seva contundència argumental, ni tampoc el «pes» dels fets que addueix per a sostenir els seus arguments¹, sinó que és aquella

¹ És summament característic de la «lògica simplista» que avui impera (com hem dit en un altre lloc) el fet que hom cregui que els fets són el suprem factor de corroboració de la realitat de les coses. I que la ciència actual hi cregui absolutament ens encerteix de la trista realitat que l'home d'avui és molt probablement el més il·lús de tots el que han poblat la terra fins ara. Perquè, en l'existència de somni d'aquest món, no hi ha res que tingui una existència més «ficcional» que els fets sobre els quals recolza amb més sensació de seguretat la ciència moderna, que ignora completament que el món se sosté, precisament, per la relació constantment garantida entre subjecte cognoscent i objecte conegut. És a dir, en la irrealitat metafísica d'aquest món allò que fa figura de realitat és únicament aqueixa relació cognoscitiva, que no és sinó allò que anomenem la consciència. I cada pla de realitat (o d'irrealitat) té un nivell de consciència que li és proporcionat i li assegura l'homogeneïtat relativa de què gaudeix. Però el pla dels fets és, per definició, el més contingent de tots, i per tant el nivell de consciència que li és proporcionat és el menys sòlid de tots, precisament. Voler basar un «coneixement» en l'ordre dels fets és, doncs, la més ingènua de les actituds, ja que el seu pla és allà on regna el màxim d'indefinició.

sintonia el que li dóna l'immens prestigi de què gaudeix actualment. I la ciència, amb aquest suport incondicional, se sent màximament legitimada per a presentar sistemàticament qualsevol posició que percep com a antagonista, no solament com a anticientífica sinó fonamentalment com a forassenyada, irracional; i ho fa igualment amb aquelles postures que són, per naturalesa, supraracionals, a les quals nega aquest caràcter, ja que no solament no pot admetre aquesta possibilitat sinó que, de fet, ni tan sols la pot concebre.

Enllaçant amb el que dèiem més amunt, hi ha un altre aspecte que convé encara precisar una mica més, i és el següent: és molt característic de l'home actual el fet d'esmerçar enormes dosis d'intel·ligència (parlem d'intel·ligència racional) per desenvolupar i provar unes hipòtesis molt sovint mancades absolutament d'intel·ligència en sentit propi. La realitat és que la intel·ligència té, bàsicament, dues dimensions, una de fonamental i una altra de perifèrica, si ho podem dir així. Aquesta darrera, l'única que utilitza l'home actual, es caracteritza pel seu caràcter «fabril», industriós, que elabora i elabora indefinidament una idea i l'engrosseix i la reforça contínuament. En canvi la primera, gens freqüent avui, es caracteritza per proporcionar una intel·lecció immediata i directa de la cosa considerada que capta la seva essència, la seva «veritat». I la dimensió «obrera» de la intel·ligència, si se subordina a l'altra, compleix una tasca útil i fins i tot necessària en alguns casos, però si se'n desvincula, com passa gairebé sempre avui, esdevé no solament una facultat essencialment inútil sinó sovint també perniciososa, perquè, com que no pot passar sense principis primers de què partir (principis que forneix *ex officio* la intel·lecció, precisament), els substitueix per simples hipòtesis, que són, en comptes de captacions simples i immediates de la realitat de les coses, meres presumpcions desproveïdes generalment de fonament. Després, aqueixa dimensió industriosa de la intel·ligència, reduplicant els seus esforços fins a límits de vegades desmesurats i ridículs, mira de donar solidesa i versemblança, per acumulació d'arguments, a aquelles presumpcions inicials, que acaba elevat, moltes vegades, a la categoria de dogmes només perquè, aparentment, els fets les confirmen.

Així doncs, la raó, que té com a característica bàsica aquesta de ser «habilitosa», supleix la perspicàcia intel·lectiva que li manca per la contundència de les seves argumentacions i la seva coherència interna, i alhora nega la possibilitat que hi hagi una veritat de les coses que sigui superior a la que ella és capaç de copsar. No té en compte, en definitiva, que «un raonament impecable pot ser erroni en funció de la falsedat de les seves premisses; [i que] aquestes depenen normalment, no de la raó o de l'experiència [úniques fonts acceptades avui], sinó de la intel·ligència pura, i això en la mateixa mesura en què la cosa a conèixer és d'un ordre més elevat» (F. Schuon). És a dir, la intel·lecció pura és tant més necessària com més elevada sigui la cosa a conèixer, d'on es dedueix fàcilment que en el cas de les realitats de naturalesa espiritual hem de recórrer sobretot a aquesta intel·lecció per tal d'obtenir certes veritables.

En realitat, una de les demostracions més evidents de la incapacitat de la raó per copsar allò que és d'ordre pròpiament intel·lectiu la proporciona la seva manifesta «insensibilitat» cap a tot el que és de naturalesa espiritual en sentit estricte, que ella malda per reduir a factors materials (ens cansem, en particular, de veure intents constants de fer procedir la consciència de la matèria). Inversament, una sensibilitat cap a les realitats espirituals en els seus propis termes és, a priori, d'ordre intel·lectiu, perquè només l'intel·lecte, que és de l'ordre de l'esperit pur, pot copsar adequadament allò que és propi del món de l'esperit. I una deducció particular que es pot extreure fàcilment

d'aquestes darreres afirmacions —amb gran oprobi per a la racionalitat hipertrofiada de la ciència actual— és que fins i tot la «fe del carboner» té un lligam més directe amb la veritable intel·lectualitat que no pas ella.

La deducció més important que cal treure de les consideracions anteriors, però, és que la «filosofia no escrita» de la nostra època, atès l'abassegador domini de la ciència, reputada com l'únic mètode de coneixement vàlid, és realment, en sentit estricte, una «misosofia». Perquè aqueix domini revela, en efecte, que, en el fons, ja no volem ser savis, ja no ens interessa gens la saviesa, o sigui el coneixement veritable. Des del moment que validem tàcitament o explícitament les conclusions científiques, i ens hi remetem en tots els casos, revelem clarament que en allò més pregó de nosaltres mateixos ja hem abdicat d'obtenir aquell coneixement veritable. És a dir, si fins ara la tendència era anar claudicant progressivament davant l'error (com hem assenyalat més amunt), ara aquesta claudicació sembla haver pres ja la forma d'una veritable abdicació, una renúncia a la nostra dimensió més pregona i més definitiva, que és tant com dir que hem renunciat a allò que ens defineix veritablement com a éssers humans.